

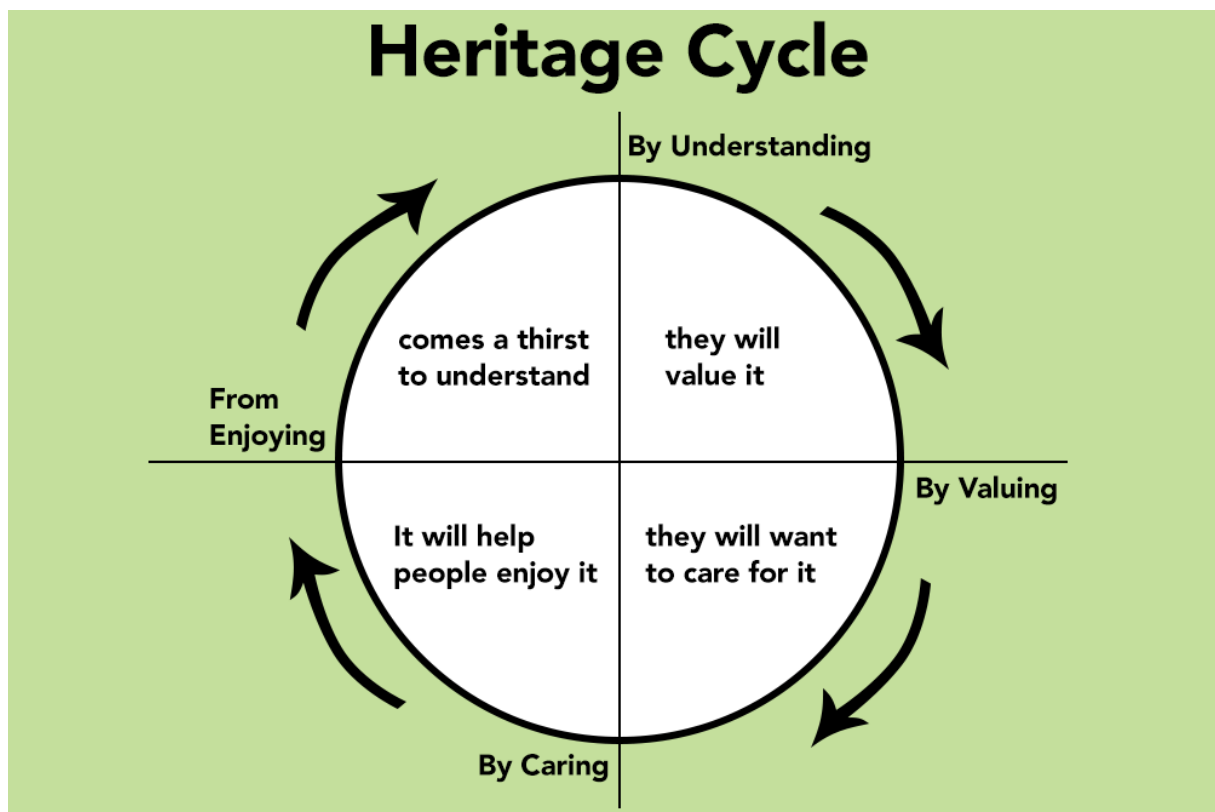
Verslag van de studiemiddag Maritiem Erfgoed van Erfgoedhuis Zuid-Holland

Rotterdam, 7 juni 2018

Maritiem erfgoed: van shanty tot haven

“Eigenlijk is heel Nederland een maritiem landschap, en Zuid-Holland zeker”, aldus **Martijn Manders**, programmaleider Maritiem Erfgoed van de **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed** in zijn inleiding. De term ‘maritiem’ gaat over de relatie tussen de mens en het water, dus ook over het land dat een relatie heeft met water. Bij het waarderen van maritiem erfgoed is het goed om te weten dat erfgoed lokaal heel anders gewaardeerd kan worden dan nationaal. En dat iets heel erg oud is, kan ook betekenen dat er geen herinneringen aan vast zitten en het belang in de omgeving niet gezien wordt.

Manders haalde de in Engeland ontwikkelde *Heritage Cycle* aan, gebaseerd op het idee dat je de historische omgeving eerst moet begrijpen om deze te kunnen waarderen. Vervolgens leidt de waardering tot behoud, wat er toe leidt dat mensen het erfgoed gaan beleven en er nóg meer over willen weten, wat de waardering weer vergroot enzovoort.

Maritiem erfgoed kun je breed opvatten. Het kan een *shanty* zijn, een oude scheepskist maar ook een haven. Het is belangrijk om je te realiseren dat een object altijd een context heeft en dat die cruciaal is voor het begrip ervan. Er is bijvoorbeeld een sterke relatie tussen scheepstypen, het landschap waar die schepen zijn ontwikkeld en het “cognitieve landschap”, de manier waarop de

vroegere bewoners naar het landschap keken. Dat kan door de jaren heen namelijk nogal veranderen.

Kijk naar het grotere plaatje

Menne Kosian, landschapsonderzoeker van de **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed** ging in op de geschiedenis van het maritieme landschap in Zuid-Holland. Zuid-Holland is eigenlijk maar “een vreemd stukje Europa”, waar alle grote rivieren van Europa uitkomen. Van oorsprong een ‘Waddengebied’, een moeras dat langzaam verlandde. De Romeinen waren de eersten die het landschap naar hun hand zetten en al in de 9^e en 10^e eeuw waren onze rivieren onderdeel van handelsroutes die tot aan India liepen. Bij kruispunten van waterwegen ontstonden nieuwe steden en Zuid-Holland ontwikkelde zich tot belangrijk handelsknooppunt. Ook Kosian adviseert de deelnemers om het grotere plaatje te bekijken, de context van het maritieme erfgoed. Denk aan de vele beroepen die verbonden waren met de scheepvaart en werden uitgeoefend rondom havens, zoals lijndraaiers en ambachtslieden die boten bouwden. In veel steden zie je de lijnbaan, waar touw werd gedraaid, nog terug in de ruimtelijke structuur. Daarnaast zijn er tal van sporen in het landschap terug te vinden die iets vertellen over ons maritieme verleden, zoals sluizen, dammen, kwakels, maar ook veldnamen.

Erfgoed als middel om mensen met elkaar in contact te brengen

Archeoloog **Tom Hazenberg** is de drijvende kracht achter de plannen om de in de jaren '70 opgegraven **Zwammerdamschepen** terug naar Zuid-Holland te halen om uiteindelijk te komen tot een Nationaal Romeins Scheepvaart Museum. Het gaat om unieke Romeinse schepen die jarenlang in een depot waren opgeslagen en nu in het Archeon gerestaureerd gaan worden. Dit alles sluit aan op de inspanningen van o.a. de provincie Zuid-Holland om de Romeinse grens (Limes) op de Unescolijst voor Werelderfgoed te plaatsen.

Archeologie wordt door veel mensen als een hindernis gezien (bijvoorbeeld in de bouw), aldus Hazenberg, daarom is het van belang om te laten zien wat je ermee kan doen. De uitdaging is om mensen ervan te overtuigen dat een project mooier is mét dan zónder archeologie en dat kun je natuurlijk ook toepassen op erfgoed. Zelf ziet hij erfgoed als een prachtig middel om mensen met elkaar in contact te brengen. Een voorbeeld daarvan is het bezoekerscentrum Nigrum Pullum in Zwammerdam, gerund door zorginstelling Ipse De Bruggen, de huidige eigenaar van het terrein waar ooit het Romeinse fort lag. In het bezoekerscentrum werken cliënten van de instelling en kunnen ook toeristen een kijkje komen nemen om het Romeinse verleden van deze plek te ervaren.

De restauratie van de Zwammerdamschepen is in december 2017 van start gegaan in het Archeon en is toegankelijk voor publiek. Er werken vrijwilligers aan mee, maar ook stagiaires en er zijn werkervaringsplaatsen. “Heel Alphen bouwt mee aan de Zwammerdam 2”, aldus Hazenberg. Kom langs of volg de ontwikkelingen via de [website](#) of op social media.

Sleutelrol voor gemeenten

Martine van Lier is directeur van de **Stichting Mobiel Erfgoed** en vertelt over het belang van varend erfgoed. Nederland heeft een vaarwegennet van 6000 kilometer en 6000 vaartuigen die tot varend erfgoed worden gerekend. Omdat we in Nederland zo gewend zijn aan havens en historische schepen staan we er vaak niet bij stil hoe bijzonder dat is, aldus Van Lier.

Varend erfgoed is (na een motie) in de Erfgoedwet opgenomen als waardevol historisch erfgoed en dat biedt nieuwe perspectieven, ook met het oog op de Omgevingswet. Eerder zochten steeds meer eigenaren van historische vaartuigen hun heil in het buitenland als gevolg van aangescherpte wet- en regelgeving die geen rekening hield met het historische karakter van hun schip.

Gemeenten hebben een sleutelrol als het gaat om varend erfgoed. Van Lier adviseert gemeenten om te inventariseren welke maritieme ensembles er zijn (het gaat namelijk om meer dan alleen schepen) en deze ook op te nemen in de Omgevingsvisie. Zo heeft de gemeente Middelburg een overzicht gemaakt van VOC en WIC-erfgoed, maar kan ook een museumhaven in de Omgevingsvisie worden opgenomen. In Zeeland is intussen het Maritiem Platform opgericht om al het maritiem erfgoed in de provincie te inventariseren. In Zuid-Holland bestaat zoiets nog niet, maar dat zou wel een aanbeveling zijn. De [Stichting Mobiel Erfgoed](#) kan hierbij ook helpen. Nog een tip: de nog steeds zeer relevante nota die de provincie Zuid-Holland enkele jaren geleden heeft gepubliceerd over de [ruimtelijke kwaliteit van historische vaarwegen](#) (PDF).

“Er is nog veel werk te verzetten, maar het proces is ook interessant”

Ondernemer **Coerd de Heer** heeft in Middelharnis een scheepswerf gekocht die sinds de 18de eeuw op deze locatie zit. Hij wil de **Menheerse Werf** ontwikkelen tot een toeristisch-recreatief middelpunt aan het Haringvliet, waar historische schepen worden gerestaureerd en waar het maritieme verleden van Middelharnis weer opnieuw tot leven komt. Dat is hard nodig, want door veel inwoners wordt dit niet meer als zodanig beleefd. Een belangrijk onderdeel van de [Menheerse Werf](#) is de oude vissersboot MD10 Johanna Hendrika, de laatst overgebleven beugsloep, die gerestaureerd gaat worden. Met dit bijzondere schip kunnen ze op de werf het maritieme verhaal van Middelharnis vertellen. De Heer: “Er is nog veel werk te verzetten, maar het hoeft niet klaar te zijn. We gaan gewoon beginnen, het proces is ook interessant.”

Archeologisch Erf combineert wetenschap en erfgoedbeleving

Jeroen ter Brugge vertelde namens de **Federatie Broekpolder** uit Vlaardingen over het [Educatief Archeologisch Erf](#) dat daar is opgezet. Het Erf heeft tot doel erfgoedbeleving en wetenschap te verenigen. Op dit moment zijn een prehistorische boomstamkano en een huis uit de Vlaardingencultuur nagebouwd. Experimentele archeologie maakt het mogelijk informatie te verzamelen over hoeveel tijd het kost een huis of kano te bouwen, welke gereedschappen hiervoor het handigst zijn en hoe het zit met gebruikssporen. Zo weten we nu dat je met 2 personen in een maand een kano kan bouwen die 10 tot 15 jaar meekan, wat destijds dus een zinvolle tijdsinvestering was. Omdat de kano een belangrijk onderdeel was van het leven in de delta in de prehistorie gaan ze nu ook kano's uit andere periodes bouwen.

“Meer dan alleen de man met de rode broek”

Marleen Maarleveld is directeur van de **Stichting Waterrecreatie Nederland**, die tot doel heeft meer mensen te laten genieten van het water in ons land. Water is van belang voor de regionale toeristische economie en cultuurhistorie kan een belangrijke rol spelen bij het vergroten van de beleving van het water.

Veel mensen hebben een stereotiep beeld van de waterrecreant (“de man met de rode broek op een zeilboot”), maar dat is onterecht. Waterrecreanten zijn zeer divers, van duikers tot aan kitesurfers. Een flinke groep recreanten combineert waterrecreatie met een ander doel, zoals shoppen, erfgoed of natuurbeleving. Deze crossover-groep was er vroeger niet en groeit alleen maar, wat kansen voor

erfgoed biedt. Recreanten geven ook geld uit, wat ze een aantrekkelijke doelgroep maakt. Uit onderzoek naar het IJsselmeer blijkt dat het gaat om 116 euro per boot per dag. 41 euro daarvan wordt in de horeca uitgegeven, 27 euro aan boodschappen. In het kader van het project EU Waterways Heritage zijn digitale belevingsroutes ontwikkeld (te vinden via het platform IZI Travel). Er is ook een handleiding beschikbaar waarmee je zelf digitale routes kunt ontwikkelen. Meer informatie vind je op de [website van de Stichting](#).

Tweede Maasvlakte is Landschap XL

We sloten af met een eigentijds maritiem landschap, namelijk de Tweede Maasvlakte. **Hank van Tilborg** van **H+N+S Landschapsarchitecten**. Zijn bureau maakte een inrichtingsplan voor dit nieuwe stuk Hollandse kust.

De Tweede Maasvlakte is een werkend landschap, maar er is ook ruimte gecreëerd voor natuur en recreatief medegebruik. Inmiddels hebben veel Rotterdammers dit “wereldse landschap” omarmd en is deze Maasvlakte een “Landschap XL voor recreant, trucker en vogelaar” geworden.

